

RINGEN VAN STELTLOPERS, MEEUWEN EN STERNS IN 1996

verslag van de Steltlopergroep FFF

Klaas Koopman

Dit artikel doet verslag van het werkzaamheden en de resultaten van de ringgroep in 1996, het zeventiende jaar van zijn bestaan. Na een korte bespreking van het veldwerk en de binnengekomen terugmeldingen wordt speciale aandacht geschonken aan de terugmeldingen van volgroeide Kokmeeuwen van Holwerd.

VELDWERK

Het veldwerk richtte zich in 1996 op het vangen met mistnetten bij Holwerd en het vangen van broedvogels op het nest bij Holwerd en Hoogkerk. In tabel 1 zijn de totale aantallen gevangen vogels weergegeven.

vangsten met mistnetten In april werden gedurende drie nachten vogels met mistnetten gevangen waarbij totaal 237 vogels werden gevangen. Na het broedseizoen werden nog gedurende zeven nachten vangpogingen gedaan die totaal slechts 333 vogels opleverden. Ter vergelijking, in 1995 werden in elf nachten 1061 vogels gevangen!. Doordat de landaanwinningsswerken niet meer worden onderhouden, wordt het vanggebied circa 2,5 km ten oosten van de pier bij Holwerd minder goed toegankelijk. Bovendien lijkt het er op dat de vogels er ook minder gebruik van maken. Van de Bontbekplevier (10) en de Regenwulp (30) werden de tot nu toe gerealiseerde jaarmaxima overschreden. Van de Wulp werd het hoogste jaartotaal sinds 1985 gehaald. Nieuw in de vangsten was een Zwarte stern.

vangsten van broedvogels op het nest Het vangen van broedvogels verliep dit jaar minder goed als gevolg van ziekte van mij in juni, de toptijd in het broedseizoen. Hierdoor werd ook afgezien van het vangen van Visdieven in Leeuwarden. Bij Holwerd werden op zeven dagen 123 vogels gevangen. Op de vloeivelden van de Suikerunie te Hoogkerk werden op zes dagen totaal 179 Kokmeeuwen en 17 Visdieven op het nest gevangen.

TERUGMELDINGEN

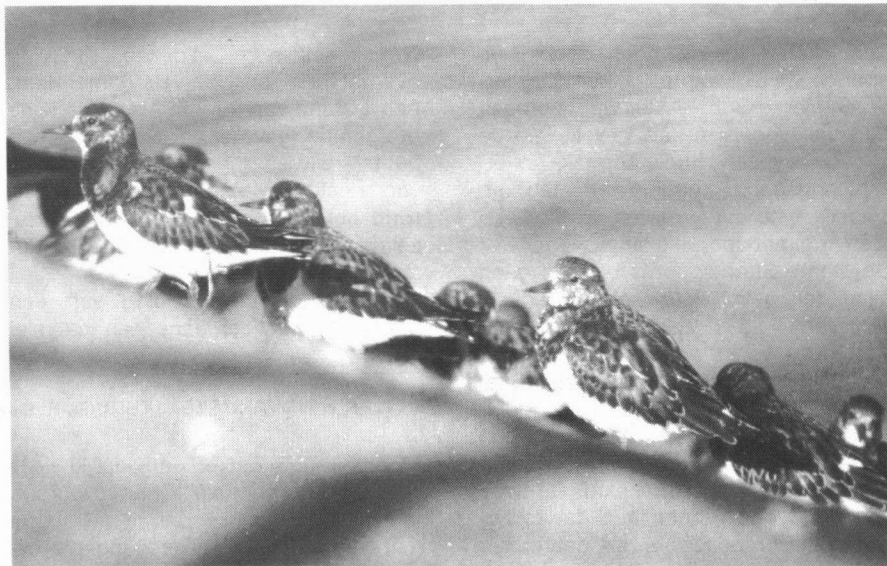
In 1996 werden 364 vogels teruggemeld. Tabel 2 geeft hiervan een samenvatting.

Het verslagjaar 1996 leverde een groot aantal terugmeldingen van Scholek-

sters en Kokmeeuwen. Bij de Scholekster wordt het hoge aantal terugmeldingen veroorzaakt door de strenge winter 1995/1996. 78 van de terugmeldingen betreffen vogels die als direct vorstslachtoffer aangemerkt kunnen worden en nog eens 17 als indirect vorstslachtoffer. Deze laatste groep betreft vogels die ten gevolge van de strenge winter uitweken naar Frankrijk waar ze massaal werden geschoten. Over de sterfte van Scholeksters (en Wulpen) is eerder een artikel in Twirre gepubliceerd (Koopman & Douwma, 1996).

zekere zin van een Bonte Strandloper uit Aziatisch Rusland.

In tabel 3 (bijlage) zijn de details van enkele terugmeldingen opgenomen die onderstaand nader besproken worden. Elke terugmelding van een geringde vogel is een verhaal op zich. Dat geldt ook voor de eerste twee Scholeksters, genoemd in tabel 3. Beide werden in het voorjaar als 2kj (tweede kalenderjaar) geringd en later als broedvogel bij Holwerd aangetroffen. Scholeksters broeden niet voordat ze tenminste 3 jaar (4kj) oud zijn. Zij zijn behoorlijk trouw aan hun geboortegebied, zodat

Steenlopers

foto Dick Goslinga

Het grote aantal terugmeldingen van Kokmeeuwen wordt veroorzaakt door een toenemende inspanning van waarnemers ringen af te lezen met een kijker of telescoop. In de stad Groningen vonden 126 aflezingen plaats van bij Hoogkerk geringde vogels. Elders in Nederland werden 29 ringen afgelezen.

In 1996 kwam, opvallend genoeg, geen enkele terugmelding van buiten Europa binnen, met uitzondering in

aangenomen kan worden dat beide vogels bij Holwerd zijn geboren. Er is hier dan sprake van een verschillende keuze in overzomergebied. De ene vogel overzomerde ver zuidelijk van zijn geboortegebied, de andere op zijn geboortegebied. Dit laatste kan vrijwel letterlijk worden genomen, omdat Arend Timmerman de vogel ringde op circa 200 meter van de plaats waar wij hem broedend aantroffen.

In de winter van 1995/1996 waren veel

Soort / Land	NL	BL	FR	ES	GB	DF	PL	DK	NO	SV	SF	SU	totaal
Scholekster	106	2	18		1					1	1		129
Kluut	3												3
Kievit	2												2
Zilverplevier	1												1
Bonte strandloper	4		2				4		1	2			13
Grutto	1												1
Regenwulp	1												1
Wulp	5												5
Tureluur		1	1	1									3
Kokmeeuw	171	2			1	1							175
Stormmeeuw	16	2				2		1	1		1	1	24
Zilvermeeuw	2												2
Visdief	3					1							4
Noordse stern	1												1
totaal	316	7	21	1	2	4	4	1	2	3	2	1	364

Tabel 2. Aantallen terugmeldingen, opgenomen in het archief van de steltloperringgroep FFF in 1996. Verklaring: NL = Nederland, BL = België, FR = Frankrijk, ES = Spanje, GB = Groot-Brittannië, DF = Duitsland, PL = Polen, DK = Denemarken, NO = Noorwegen, SV = Zweden, SF = Finland, SU = Europees Rusland en de Baltische Staten

Soort	Aantal
Scholekster	126
Kluut	18
Bontbekplevier	10
Zilverplevier	10
Kanoetstrandloper	4
Kleine strandloper	2
Bonte strandloper	242
Grutto	3
Rosse grutto	13
Regenwulp	30
Wulp	42
Tureluur	90
Groenpootruiter	1
Oeverloper	1
Steenloper	1
Kokmeeuw	269
Stormmeeuw	171
Zilvermeeuw	8
Visdief	31
Zwarte stern	1
Totaal	1073

Tabel 1. Totale aantallen gevangen vol-groeide steltlopers, meeuwen en sterns in 1996.

Scholeksters gedwongen door de strenge winter weg te trekken. De derde en vierde Scholekster zijn voorbeelden van vogels die als gevolg van de strenge winter hun normale overwinteringsgebied hebben verlaten om zuidelijker te overwinteren, in dit geval toch nog met dodelijke afloop.

De Bonte Strandloper is op zich geen bijzonder geval. We hebben enkele tientallen vogels zelf teruggevangen. Van deze vogel weten we echter dat hij een broedvogel van Aziatisch Rusland is.

Kokmeeuwen komen, zowel in het broedseizoen als daarbuiten, voor aan de kust en in het binnenland. De twee vermelde vogels tonen aan dat ze zowel in het broedseizoen als daarbuiten heel gemakkelijk wisselen tussen kust en binnenland.

De twee vermelde Stormmeeuwen zijn geringd in een periode met echt winterweer. Zij werden 's middags rond 15.30 uur in Leek geringd en nog dezelfde dag in Surhuizum teruggevangen. Wanneer we de lijn Leek - Surhuizum doortrekken, komen we op het Bergumermeer uit. Stormmeeuwen in de omgeving van Leek overnachten normaal op het Leekstermeer. Dit meer is echter ondiep en bevriest snel bij vorst waardoor het niet meer kan dienen als slaapplek. De Stormmeeuwen die tijdens perioden met

vorst Leek nog bezoeken, lijken te overnachten op het Bergumermeer, een afstand van 22 km. Naast de twee genoemde gevallen zijn er nog een aantal uitwisselingen tussen vogels van Leek en Marum met gebieden rond het Bergumermeer, zowel in dezelfde winter als in verschillende winters.

De vermelde terugmelding van een Visdief toont weer eens aan dat niet

alle Visdieven trouw aan hun geboorteplaats zijn. Eerder vingen we bij Holwerd al eens een Visdief op het nest die in Engeland als nestjong was geringd. Een en ander impliceert dat wanneer ergens geschikte broedgebieden ontstaan met goede foerageermo-

OVER RINGVANGSTEN, TERUGMELDINGEN EN CONTROLES

Gebleden is dat er onduidelijkheid bestaat over de termen 'ringvangst', 'terugmelding' en 'controle'. Daarom worden de termen hier toegelicht.

ringvangst Een ringvangst is de vangst van een vogel voor het ringonderzoek. Dit ter onderscheiding van vogels die voor andere doeleinden zijn gevangen of geschoten, bijvoorbeeld voor de jacht, in visnetten of in vallen voor muskusratten.

terugmelding Elke aangelegde ring die nadien gemeld wordt, is een terugmelding. Dit is ongeacht of de vogel dood gevonden of geschoten is, door de ringer zelf of door een andere ringer op de plaats van ringen of elders gevangen is. Slechts vogels die op dezelfde dag van op de plaats van het ringen worden teruggevangen, reken ik niet als terugmelding. Vangsten van reeds geringde vogels worden ten onrechte wel eens ringvangsten genoemd, maar het zijn terugmeldingen.

controle Wanneer een reeds geringde vogel wordt gevangen door een ringer en daarna weer wordt losgelaten, spreekt men van 'controle'. Internationaal is afgesproken, dit zo te noemen.

gelijkheden in de omgeving, dergelijke broedgebieden bezet kunnen worden met vogels van elders.

TERUGMELDINGEN KOKMEEUWEN VAN HOLWERD

Sedert 1980 ringt de steltlopergroep van de FFF vogels bij Holwerd. In de jaren daarvoor ringde Arend Timmerman hier ook reeds. Zijn gegevens zijn ingebracht in het archief van de ringgroep. Aanvankelijk werden Kokmeeuwen als bijvangst beschouwd. Vanaf 1985 wordt de soort echter ook gericht op het nest gevangen. In dit hoofdstuk worden de terugmeldingen uitgewerkt van volgroeide Kokmeeuwen, geringd of teruggemeld bij Holwerd en aanwezig in het archief van de ringgroep. Terugmeldingen van nestjongen zijn dus alleen meegenomen als ze als volgroeide vogel bij Holwerd werden gemeld. Daar het doel van dit deel van ons onderzoek is inzicht te krijgen trekbewegingen van Kokmeeuwen, zijn terugmeldingen van door ons geringde vogels samengevoegd met door ons gevangen vogels die reeds elders geringd waren. In het laatste geval zijn de ring- en vindplaats omgedraaid. Bijvoorbeeld een Kokmeeuw geringd in Engeland en door ons op het nest gevangen bij Holwerd is beschouwd als een Kokmeeuw geringd bij Holwerd en teruggemeld uit Engeland.

In het verleden hebben een aantal ringers (H. Eikhoudt, T. Hiemstra, J. de Jong, J.A. de Vries) grote aantallen jonge Kokmeeuwen geringd bij Holwerd. Een aantal van deze vogels is hier later door ons als broedvogel teruggelaten. Het geslacht van Kokmeeuwen is op grond van de kop-plus-snavellengte met een grote mate van nauwkeurigheid te bepalen (groter dan 81,0 mm zijn mannen, waarbij circa 5% fout wordt gescoord). Van de gevangen broedvogels waren 20 geringd als nestjongen: 17 bij Holwerd, 2 op het Noorderleeg en 1 in Engeland. Van de bij Holwerd geringde vogels waren 15 mannen en 2 vrouwen, bij de overige drie waren 2 vrouwen en 1 man. Het lijkt er op dat mannen een sterkere plaatstrouw aan hun geboorteplaats hebben dan vrouwen. Dit verschijnsel komt bij meer vogelsoorten voor. Behalve de 20 genoemde nestjongen die later als broedvogel werden teruggelaten, hebben nog 12 terugmeldingen betrekking op als nestjong geringde Kokmeeuwen. Negen hiervan

waren in Noord-Nederland geringd (waarvan zeven bij Holwerd) en werden tussen april en september aangetroffen bij Holwerd. Verder werden tussen juli en november nog drie vogels uit Estland en Letland aangetroffen. De terugmelding van juli betreft de vangst van een toen volwassen beest op 29 juli en geeft aan dat al vroeg in de zomer sprake is van een toevloed van Kokmeeuwen van elders.

De terugmeldingen van zowel de broedvogels als de niet-broedvogels zijn gegeven in figuren 1 en 2. Geen onderscheid is gemaakt tussen broedvogels en niet-broedvogels, omdat het patroon van deze twee groepen voor wat betreft de terugmeldingen uit Nederland, België en Engeland nauw overeenkomt en deze figuren slechts als doel hebben een algemeen beeld te schetsen. De details zijn opgenomen in tabel 4 en 5.

46 terugmeldingen hebben betrekking op broedvogels (tabel 4). Van maart tot en met augustus wordt het merendeel van deze vogels aangetroffen in het waddengebied en in het binnen-

voor de Kokmeeuwen die van maart tot en met oktober als niet-broedvogel bij Holwerd zijn geringd (tabel 5). Deze vogels worden ook vrijwel alleen tussen maart en september uit het waddengebied en Noord-Nederland teruggemeld en verblijven in de winter voor een groot deel in België en Engeland. Eind februari / begin maart keren de vogels terug naar Nederland. De drie terugmeldingen van maart uit Groot-Brittannië in tabel 4 en 5 zijn uit de eerste tien dagen van de maand. Een en ander zou er op kunnen wijzen dat een groot deel van deze vogels ook broedvogels van Holwerd of directe omgeving zijn. Een ander deel van de vogels komt echter uit noordelijker en oostelijker gebieden als Denemarken, Estland en Finland. Dit deel van de populatie is waarschijnlijk verantwoordelijk voor de terugmeldingen van november tot en met februari uit het waddengebied en Noord-Nederland. Reeds in maart kunnen deze vogels al weer ten oosten van Nederland verblijven.

Er zijn enkele terugmeldingen die het

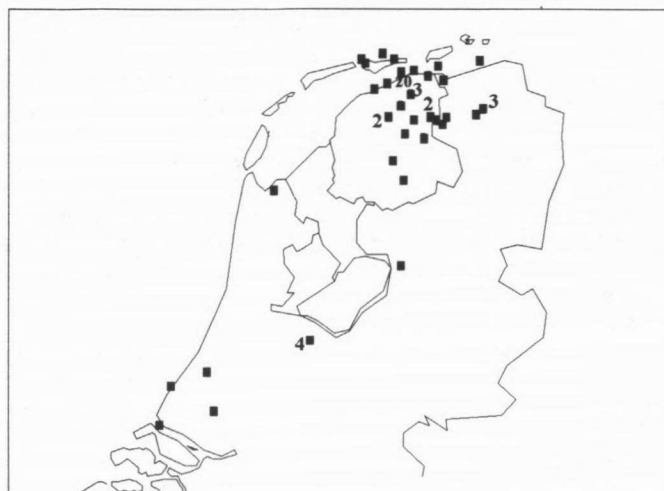
Kokmeeuwenkolonie, Workumerbuitenwaard

foto Dick Goslinga

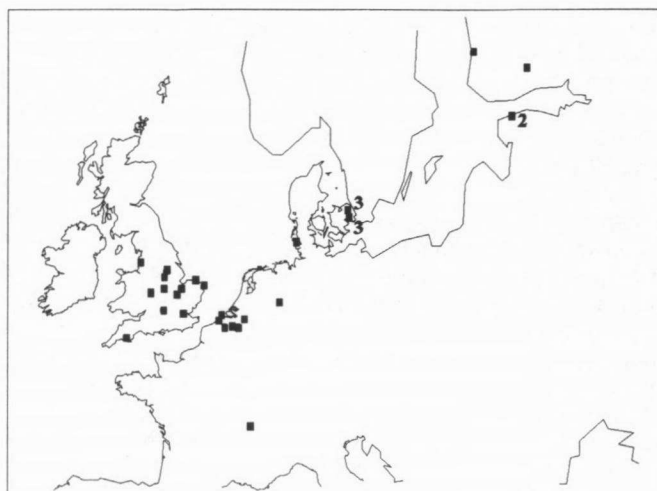
land van Fryslân en Groningen. Van november tot en met februari daarentegen komen de meeste terugmeldingen uit gebieden ten zuiden en ten westen van Nederland. Het lijkt erop dat de broedvogels van Holwerd in de winterperiode massaal Nederland verlaten om in België en Engeland te overwinteren.

Dit beeld geldt voor een groot deel ook

algemeen geschetste beeld bevestigen. Een Kokmeeuw, geringd in oktober bij Holwerd, werd in januari in België gecontroleerd door een ringer en vervolgens in maart van hetzelfde jaar dood gevonden in Groningen. Een andere Kokmeeuw werd in oktober bij Holwerd geringd, in januari in België gecontroleerd en vervolgens werd in maart van drie verschillende jaren na-

Figuur 1. Terugmeldingen uit Nederland van bij Holwerd geringde vliegvlugge Kokmeeuwen. De getallen bij de vindplaatsen geven het aantal terugmeldingen op die vindplaats aan.

Figuur 2. Terugmeldingen uit het buitenland van bij Holwerd geringde vliegvlugge Kokmeeuwen. De getallen bij de vindplaatsen geven het aantal terugmeldingen op die vindplaats aan. De zes terugmeldingen uit Denemarken betreffen twee vogels die elk drie maal zijn gemeld en de twee terugmeldingen uit Estland betreffen ook dezelfde vogel.

plaats	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	totaal
Waddengebied				5	2	3	4	4		1			19
Noord-Nederland	1		2	2	2	1	2						10
rest Nederland		2	1				1	1					5
België	2						1					1	4
Frankrijk											1		1
Groot-Brittannië	1	4	1								1		7
totaal	4	6	4	7	4	4	8	5	0	1	2	1	46

Tabel 4. Terugmeldingen van Kokmeeuwen, geringd als broedvogel bij Holwerd met uitzondering van terugvangsten op het nest bij Holwerd. Noord-Nederland is Fryslân en Groningen, exclusief het Waddengebied. Meerdere terugmeldingen van hetzelfde individu zijn alleen opgenomen als de terugmeldingen betrekking hebben op verschillende maanden.

plaats	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	totaal
Waddengebied	1		1	2	1	2	1	1	3				12
Noord-Nederland	1	1	5	1				1	1		1		11
rest Nederland			2		1	1							4
België	2												2
Groot Brittannië	2		2									1	5
Duitsland		1									1		2
Denemarken			2		1	1							4
Estland				1									1
Finland						1	1						2
totaal	6	2	12	4	3	5	2	2	4	0	2	1	43

Tabel 5. Terugmeldingen van Kokmeeuwen die van maart tot en met oktober als niet-broedvogel bij Holwerd geringd zijn. Dit betreft geen vogels, geringd als pullus (niet vliegvlug jong). Meerdere terugmeldingen van dezelfde vogel zijn alleen opgenomen als de terugmeldingen betrekking hebben op verschillende maanden.

dien in Denemarken het ringnummer afgelezen met een kijker.

DANKWOORD

Rijkswaterstaat, Waterschap Friesland en de Suikerunie verleenden toestem-

ming tot het betreden van respectievelijk de landaanwinningswerken aan de Friese kust, de kwelder bij 't Schoor en de vloeivelden te Hoogkerk. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij verleende ontheffing van artikel 16 van de Natuurbeschermingswet

waardoor het vangen van vogels aan de waddenkust mogelijk was. Aan allen komt mijn hartelijke dank toe.

De volgende personen werkten mee aan het vangen van vogels: Cees Bil, Jouko Dijkstra, Eddy Douwma en Romke Kats.

LITERATUUR

De volgende publicaties uit 1996 hebben (mede) betrekking op het materiaal verzameld door de ringgroep.

Hulscher J.B. & Heg D. 1996. Mogelijk broedgeval van een op Schiermonnikoog geboren Scholekster in het binnenland van Friesland. *Vanellus* 49: 123-124.

Koopman K. 1996. Ringen van steltlopers, meeuwen en sterns in 1995. Verslag van de Steltloperringgroep FFF. *Twirre* 7 (3): 9-13.

Koopman K. 1996. The partial pre-breeding primary moult in Common Terns *Sterna hirundo*. *Ringings & Migration* 17: 11-14.

Koopman K. & Douwma E. 1996. Sterfte van Scholeksters en Wulpen aan de Friese kust in de winter 1995/1996. *Twirre* 7 (4): 1-7.

K. Koopman, Diligencelaan 11, 9351 PR Leek

Bijlage

soort	ringnummer	leeftijd	ringdatum	ringplaats	vinddatum	vindplaats en -omstandigheden
Scholekster	Arnhem 5.147.772	2 kj	11-04-1981	Holwerd	05-06-1996	Holwerd gecontroleerd, broedend
	Arnhem 5.242.171	2kj	10-05-1988	Flaauwers en Weevers Inlagen (Zld)	08-06-1996	Holwerd gecontroleerd, broedend
	Arnhem 5.114.839	na 3kj	22-07-1977	Drachten	20-02-1994	Huisduinen (NH): ring afgelezen met kijker
					22-02-1995	Hippolytushoef (NH): ring afgelezen met kijker
					25-02-1996	Serooskerke (Zld): niet vers dood gevonden, vorstslachtoffer
	Arnhem 5.254.831	1kj	25-09-1992	Holwerd	20-02-1995	Hippolytushoef (NH): ring afgelezen met kijker
03-02-1996					Seine Maritime Frankrijk 49.57N 01.14E: geschoten	
Bonte strandloper	Arnhem H 161.449	na 2kj	17-04-1987	Holwerd	19-06-1993	Tyumen (Jamal) (Aziatisch) Rusland 71.18N 72.02E: gecontroleerd, broedend
					12-08-1996	Holwerd: gecontroleerd
Kokmeeuw	Arnhem 3.444.999	na 2kj	13-06-1992	Holwerd: geringd op nest	13-07-1996	Groningen: ring afgelezen met kijker
					28-07-1996	idem
	Arnhem 3.500.640	na 2kj	16-05-1996	Hoogkerk: geringd op nest	18-07-1996	Groningen: ring afgelezen met kijker
					22-07-1996	Terschelling: ring afgelezen met kijker
Stormmeeuw	Arnhem 3.500.406	2kj	25-01-1996	Leek	24-07-1996	idem
					19-08-1996	idem
	Arnhem 3.500.408	na 3kj	25-01-1996	Leek	25-01-1996	Surhuizum: gecontroleerd
					25-01-1996	Surhuizum: gecontroleerd
Visdief	Hiddensee 7.306.174	pullus	14-07 -1990	Swerin Duitsland 53.42N 12.27E	09-06-1996	Hoogkerk: gecontroleerd, broedend

Tabel 3. Gegevens van enkele bijzondere terugmeldingen, ontvangen in 1996. De leeftijd van de vogel bij het ringen is als volgt vermeld: pullus = niet vliegvlug, kj = kalenderjaar (1kj = geboren in het jaar van ringen, 2kj = geboren in het jaar voorafgaand aan het jaar van ringen, enzovoorts). Bij ringplaats, vindplaats en -omstandigheden zijn vermeld: de buitenlandse ring- en vindplaatsen (met coördinaten).